

## בראשית מב

- ז וַיֹּרֵא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְּנֵם אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת  
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: מֵאֵין בָּאתֶם? וַיֹּאמְרוּ: מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשֹׁבֵר אֶכָּל.  
ח וַיִּכְרַם יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ.  
ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם  
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: מִרְגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם.  
י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: לֹא אֲדֹנִי וְעַבְדֶּיךָ בָּאוּ לְשֹׁבֵר אֶכָּל.  
יא בָּלָנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחֲנוּ כְּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיוּ עַבְדֶּיךָ מִרְגְּלִים.

1. "וַיֹּרֵא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְּנֵם אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת" –  
א. לשם מה נאמר "וַיֹּרֵא יוֹסֵף אֶת אָחָיו"? גם אילו היה נאמר רק 'ויכירם יוסף' כבר היה ברור שראה אותם.  
ב. מדוע התנכר אליהם?  
ג. "וַיִּתְּנֵם אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת" – לשם מה הכפילות? הרי המילים "וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת" כבר מלמדות שהתנכר אליהם.  
2. "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: מֵאֵין בָּאתֶם" –  
א. מדוע לא נאמר 'וישאלם' אלא דווקא "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים"?  
ב. לכאורה השאלה "מֵאֵין בָּאתֶם" אינה חלק מן הדיבור הקשה, על כן לא ברור מדוע המאמר "וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת" לא נכתב בפסוק ט לפני שאמר להם כי מרגלים הם?  
3. "וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשֹׁבֵר אֶכָּל" – יוסף לא שאלם לשם מה באו אלא מאין באו, אם כן מדוע לא ענו רק "מֵאֶרֶץ כְּנָעַן"?  
4. "וַיִּכְרַם יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ" –  
א. לשם מה נאמר שוב שיוסף הכיר את אחיו?  
ב. מדוע התיאור "וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ" אינו מופיע כבר בפסוק ז לאחר שנאמר על יוסף "וַיִּכְרַם"?  
5. "וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם" – לשם מה נאמר "לָהֶם"?  
6. "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: מִרְגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם" – אם מרגלים הם ברור שבאו לראות את ערוות הארץ, דהיינו לגלות את סתריה<sup>1</sup>. אם כן לשם מה הכפילות?  
7. "בָּלָנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחֲנוּ כְּנִים אֲנַחְנוּ" –  
א. כיצד דברי האחים "בָּלָנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד" דוחים את הטענה כי מרגלים הם?  
ב. מדוע אמרו "נַחְנוּ" ולא "אֲנַחְנוּ" כשם שאמרו "כְּנִים אֲנַחְנוּ"?

<sup>1</sup> ראב"ע לפסוק ט: "בעבור היות הערוה נסתרת כך אתם באים לראות סוד הארץ".

## **"ויוכר יוסף את אחיו והם לא הפָּרְהוּ"**

**"וירא יוסף את אחיו ויכֹרם"** – התיאור "וירא יוסף" מלמד שמיד כשראה את אחיו הכירם בוודאות, ללא צורך בבדיקה ובחיפוש סימנים והוכחות, כמבואר בפירוש מהר"י קארו:

**"זמה שכתוב 'וירא יוסף' לפי שבב' דברים יכיר האחד את חברו בראות או בקול ותיכף 'וירא יוסף את אחיו' הכירם בראות"<sup>2</sup>.**

הזיהוי המידי והוודאי משקף את מעלתו של יוסף – מעלת תלמיד חכם, בעל טביעות עין שאינו זקוק לסימנים חיצוניים. טביעות עין היא יכולת זיהוי מתוך שייכות פנימית אינטואיטיבית לדבר המזוהה, גם בלי לבדוק את הפרטים. זיהוי בדרך זו נעלה לאין ערוך מזיהוי באמצעות סימנים<sup>3</sup>. כיוון שיוסף זיהה את אחיו מכוח מעלתו הרוחנית אפשר לומר גם כי המילים "וירא יוסף את אחיו" מלמדות כי זיהה אף את מצבם הנפשי והלך רוחם והבין שהם כמהים למופָּאָו.

לעומת יוסף שהכיר את אחיו מיד "הם לא הפָּרְהוּ" וכשיוסף ראה כי על אף ערגתם הפנימית להיפגש עימו הם אינם מזהים אותו, הוא הבין כי טרם הגיעה שעת הכושר להתגלות אליהם. **"ויוכֹרם ויתנכר אליהם"** – לכאורה התיאור "ויתנכר אליהם" מיותר כיוון שמדיבורו הקשה עימם כבר ברור שהתנהג אליהם בניכור. אולם התורה ביקשה לחבר שני פעלים ששורשם זהה (נכ"ר) אך משמעותם הפוכה: להכיר ולהתנכר. שם הפועל להכיר מבטא קרבה וחיבור ואילו ניכור מבטא מרחק. כך רצתה התורה להדגיש את הניגוד וההיפוך שבהתנהגות יוסף: יוסף בחר להתנכר להיכרות, להרחיקה ולמונעה<sup>4</sup>, כמבואר בפירוש המלבי"ם:

**"ודבר קשות כדי שיתבהלו ולא ישימו לב להכיר אותו"<sup>5</sup>.**

יוסף נהג כך כדי שאחיו לא יכירוהו היכרות בוסרית, טרם זמנה. **"ויואמר אלהים: מאין באתם"** – הנצי"ב מבאר שיוסף לא שאל אותם "מאין אתם"<sup>6</sup> כלומר מהי ארץ מוצאכם, אלא "מאין באתם" – כאומר: ברור לי שלא באתם מארצכם, לפיכך אינכם באים לשבור אוכל אלא למטרה אחרת:

**"מאין באתם – כמו שידוע בברור שאינם באים מביתם"**

**אלא מאיזה מקום אחר וממילא לא באו לשבור אוכל"<sup>7</sup>.**

<sup>2</sup> מהר"י קארו לפסוק ט.

<sup>3</sup> שיחות הרב צבי יהודה, בראשית עמ' 201.

<sup>4</sup> הכתב והקבלה לפסוק ט: "ודבר אתם קשות למען יאמינו בכל לב כי נכרי הוא".

<sup>5</sup> מלבי"ם לפסוק ז ד"ה שדבר אתם קשות.

<sup>6</sup> למשל כפי ששאל יעקב את אנשי חרן על יד הבאר (בראשית כט ד).

<sup>7</sup> העמק דבר לפסוק ז.

בשאלתו "מאין באתם" גלומה האמירה: אינכם באים מביתכם! והיא התשתית לקביעתו: "מרגלים אתם"; על כן לא נאמר 'וישאל אותם' אלא 'ויאמר אליהם', השאלה "מאין באתם" היא אפוא חלק מן הדיבור הקשה. הסברו של הנצי"ב מבאר גם מדוע הוסיפו האחים בתשובתם "מארץ כנען לשבר אכל" ולא ענו רק "מארץ כנען".

"מארץ כנען – היינו מבתינו וממילא הננו באים לשבר אכל – ולא כמו שחושב השליט. ובוזה מובן יתור דבריהם 'לשבר אכל' מה שלא שאל מהם על מה באו. ולדברינו מובן שהשאלה באה להם כחרבות לגוף"<sup>8</sup>.

כלומר התוספת "לשבר אכל" נועדה לדחות את הקביעה שלא באו מביתם. לאחר תשובת האחים נאמר שוב: "ויכר יוסף את אחיו והם לא הפָּרְהוּ" – הרמב"ן מסביר שהחזרה על שיוסף הכיר את אחיו מלמדת:

"כי נתוסף לו בהם היכר וידיעת אמת"<sup>9</sup>.

אחרי שהאחים ענו ליוסף "מארץ כנען" והוא גם שמע את קולם התברר לו שהעובדות תואמות לחלוטין לזיהויו הכללי. אולם אילו רק זו הייתה מטרת הפסוק לא הייתה התורה מביאה כאן את התיאור "והם לא הפָּרְהוּ", לפיכך מטרת הפסוק היא להשוות בין יוסף לאחיו. נשמת הכלל חיה ביוסף בעוצמה רבה, הוא מזהה בקליטה פנימית-נשמתית את ערכו של כל פרט, את מצבו הנפשי ואת מעמדו. בדומה לכך נאמר על מלך המשיח: "והריחו ביראת ד' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח"<sup>10</sup>. מכוח מדרגת יראת ד' העליונה שלו מתרומם מלך המשיח לקרוא את המציאות שלא על פי החושים אלא על פי מהותה הפנימית, נשמתו שומעת ורואה. אבל אחיו של יוסף טרם התרוממו לחוות בקרבם את הממד הכללי של המציאות, ודווקא בשל הפער שבינו ובין האחים הוא מחליט להתנכר אליהם. הרב בלייכר שליט"א מסביר שהחלטת יוסף נבעה מגודל ענוותנותו כלפי הסדר האלוקי של המציאות; ענווה שהלכה והתפתחה בו בעקבות אירועי העבר שהביאו אותו להבין שאל לו לדחוק את השעה ולכפות את מדרגתו על המציאות:

"בתחילה נכשל יוסף בפעלתנות יתר,

מתוך מחשבה שעליו לפעול ולכוון את המציאות בעצמו כך שיתגשמו חלומותיו מיד. בסופו של דבר הוא לומד כי עליו להתבטל כלפי הרצון האלוקי...

<sup>8</sup> שם.

<sup>9</sup> רמב"ן לפסוק ז ד"ה ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל.

<sup>10</sup> ישעיהו יא ג.

אם עתידים השבטים לקבל מלכותו עליהם – אין הכוונה לקבלה טכנית, מתוך כפייה חיצונית, אלא לשינוי פסיכולוגי מהותי אשר יתחולל בלבותיהם... בפעם הראשונה שבה הוא נפגש עם האחים במצרים הוא רואה מיד שאיש מתוכם אינו מזהה אותו. דווקא בעקבות הלקח שלמד במשך שנים ארוכות, הוא מבין שאל לו להתערב או לזרז את המהלכים הטבעיים, עליו לתת לקב"ה לעשות את שלו. אם האחים רואים בו מלך מצרי, הרי שהמציאות איננה מוכשרת עדיין להתגלות תכונתו האמיתית של יוסף<sup>11</sup>.

לכן הוא מופיע לפניהם בתור מלך מצרי, בדיוק כפי שהם תופסים אותו. עם כל הקושי שבהתנהגותו היא מכוונת לגמרי לטובתם כפי שנרמז במילת היחס "אליהם" המופיעה שמונה פעמים בפסוקים שלפנינו<sup>12</sup>. מילה זו מורה כי כל מגמתו של יוסף הייתה בעבורם, כל מילה וכל צעד שלו נשקלו במטרה ליילד את קומת הכלל שבהם.

### "ויזכר יוסף את החלמות"

יתר על כן, השתחוותם של האחים ליוסף הזכירה לו את חלומותיו והוא ידע שהגיע זמן התגשמותם, לכן המהלכים שינקוט יתאימו להכתבה האלוקית שרמוזה בחלומות. כך בפירוש הרמב"ן:

"בראות יוסף את אחיו משתחוים לו זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת [כי בנימין חסר] כי יודע בפתרוןם [של החלומות] כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן [על פי] החלום הראשון: 'זהנה אנחנו מאלמים אלומים' כי אנחנו ירמוז לכל אחיו אחד עשר, ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר הכוכבים מן [על פי] החלום השני, וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחלה... את הכל עשה יפה בעתו, לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת"<sup>13</sup>.

<sup>11</sup> הרב משה בלייכר, למהלך הפרשיות בראשית תשס"ג עמ' 255.

<sup>12</sup> פעמיים בפסוק ז, בפסוקים ט, יב, יד, יח ובמיוחד בפסוק כד: "וישב אלהם וידבר אלהם".

<sup>13</sup> רמב"ן לפסוק ט.

"ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם" – 'הכתב והקבלה' מבאר מדוע נאמר "להם" ולא עליהם':

"אשר חלם להם – ונראה שבכונה אמר הכתוב 'להם' לא 'עליהם'...  
ואם היה אומר שזכר יוסף את חלומותיו אשר חלם עליהם היה משמעותו  
דמלבד שהעלה בזכרוננו שפלות אחיו [שהם נכנעים לו]  
אף גם במעלתו עליהם [שהוא מושל] השתעשע לזכור"<sup>14</sup>.

יוסף היה נקי לגמרי מכל שמץ של שררה וכבוד במובנם האנוכי, הוא זכר את החלומות מתוך חפץ טהור להיטיב לאחים עד בלי די ולכן נאמר "להם". יוסף הבין שהתגשמות החלומות היא טובת האחים ורוממותם; כך יכירו את עצמם בתור ענפים המסתעפים מנשמה אחת החיה בו. לכן ממשיך בעל 'הכתב והקבלה' ואומר:

"והודיע הכתוב בזה מעלת יוסף שלא היה רוצה להשתעשע להתכבד בקלון אחיו כי חלילה לו לאותו צדיק להיות נכזה באש רדיפת הכבוד, ולזה לא אמר הכתוב ויזכור יוסף את חלומותיו עליהם' אבל הוסיף לאמר 'אשר חלם להם', להורות מעלת יוסף וצדקתו"<sup>15</sup>.

### "כָּלֵנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נַחֲנוּ"

"ויאמר אלהים: מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם" – הנצי"ב מסביר את הכפילות בדברי יוסף הללו:

"מרגלים אתם – תמיד עסקיכם להיות מרגלים ממדינה למדינה  
וזה בעצמו חטא אפילו לא היו באים לרגל וללחום. אבל עוד אמר  
לראות את ערות הארץ באתם – גם עתה לא באתם בשביל בר  
אלא לראות איך ללחום בשם בני כנען"<sup>16</sup>.

כלומר מלבד האשמת אחיו שבאו עתה "לראות את ערות הארץ" קבע יוסף כי מרגלים הם מעצם טבעם, הריגול הוא תכונתם ועל כן זהו עיסוקם התמידי הכרוך בהסוואה ובמרמה. יוסף שולל אפוא על הסף כל אפשרות של אִמון בהם.  
לפיכך השיבו לו שתי תשובות:

<sup>14</sup> הכתב והקבלה לפסוק ט.

<sup>15</sup> שם.

<sup>16</sup> העמק דבר לפסוק ט.

א. "לא אדני" – הם טענו כי אינם מרגלים מטבעם "וממילא אין מקום לחשדם שמא באו לראות את ערות הארץ יותר משאר אנשים"<sup>17</sup>.  
ב. "ועבדיך באו לשבר אכל" – ולכן גם "עתה באנו לתכלית זה [לשבור אוכל]"<sup>18</sup>.  
"כלנו בני איש אחד נחנו" – הבסיס להאשמת האחים בריגול היה עצם היותם עשרה משום שעשר הוא מספר שלם המעורר חשד, מה עוד שלא מובן מדוע צריכים עשרה אנשים כדי לקנות בר בעד בית אחד<sup>19</sup>.  
וכך מובא בביטאון התורני תורה ודעת:

"כיון שהגיעו בקבוצה של עשרה טען לפניהם שהם נראים כמרגלים...  
כשמופיעה קבוצה במספר שלם של עשרה... נראה שיש כאן 'גדוד'  
שהורכב באופן מכוון לתפקיד כלשהו, ולכן יש בו מספר שלם"<sup>20</sup>.

לפיכך האחים מסבירים שהם עשרה בנים לאיש אחד ומספרם איננו תוצאה של התאגדות חיצונית, כמובא בפירוש הרשב"ם:

"כלנו בני איש אחד נחנו – לכך אנו הולכים יחד ולא בשביל עצה רעה כמרגלים"<sup>21</sup>.

יתרה מזאת, אפשר להבין שבאומרם "בני איש אחד נחנו" רומזים האחים למשמעות עמוקה יותר: אבינו הוא "אחד" – כל כולו התגלמות האחדות, פיו וליבו שווים, כולו אהבה וסימפטיה לכל בריותיו של הקב"ה; ואנו נולדנו מן השורש האחדותי הזה הרחוק מרחק שנות אור מתככים וכוחניות, לפיכך היושר והצדק הם נר לרגלינו: "כנים אנחנו" וממילא "לא היו עבדיך מרגלים – מעולם, ואין ראוי לחשוד אותנו במרגלות עתה"<sup>22</sup>.  
הסברו של בעל הטורים מאיר מדוע אמרו "נחנו" בלשון חסרה:

"בני איש אחד נחנו – ולא אמר 'אנחנו' רמז [בחסרון האליף] שאחד ממנו חסר"<sup>23</sup>.

כאשר דיברו האחים על היותם תא משפחתי אחד התעורר בקרבם החיסרון הנורא של יוסף אחיהם. דווקא המפגש עם יוסף מעורר בהם עוד יותר את רצונם התת-מודע להתאחד עימו. התנכרות יוסף לאחיו עוזרת להם להיפגש עם טבעם העצמי ומכינה אותם לקראת תשובתם הגמורה מחטא מכירת יוסף.

<sup>17</sup> שם לפסוק י.

<sup>18</sup> שם.

<sup>19</sup> מלבי"ם לפסוק יד: "מופת מכריע שהם מרגלים, כי הלא יפלא איך יצויר שילכו עשרה אנשים לקנות בר בעד בית אחד".

<sup>20</sup> הרב אורי הולצמן, עיונים בפרשת השבוע, וירדו אחי יוסף עשרה, תורה ודעת גיליון 138 חנוכה תשע"א.

<sup>21</sup> רשב"ם לפסוק יא.

<sup>22</sup> ספורנו לפסוק יא.

<sup>23</sup> בעל הטורים לפסוק יא.

